

A művész a forradalmi osztály kialakulásának boholyolt dinamikáját elemzi. „Az anya“ és „Az ellenségek“ alakjaiban világtörténelmi jelentőségű folyamatot tár fel Gorkij: a munkás ösztönös-törekvését a szocializmusra és az ösztönös munkásmozgalmak egybeolvadását a szocialista önfudattal.

A gorkiji hősnőnél a munkásosztály igazságkereső vágya és harca természetzerűen következik életkörülményeiből: a harc folyamán léleken gazdagodik, belső élete kibontakozik, mindjobban behatol cselekvéseinek jelentőségébe és hősi tulajdonságokra tesz szert. És a heroizmusnak ez az ábrázolása, az emberi nemesség megmutatkozása olyan emberekben, akik nehéz, a szabadságtól megfosztott életformájuk béklyóiban sinylődnek, sajátos költőiséget ad Gorkij alakjainak. Különösen szembeütő példa erre Pelageja Nyilovna; alakjának szépsége éppen abban keresendő, hogy fejlődőben, megérőben, folytonos belső gazdagodásban látjuk, hogy az osztálygyűlölet, a forradalmi öntudat, amely az egyszerű, műveletlen nőt hősnővé teszi, szervesen fejlődik ki személyes, asszonyi, anyai érzéseiből. Ezek az érzések pedig nem az ő sajátjai, hanem milliókkal osztozik bennük.

Gorkij előtt a világirodalomban nem volt író, aki a nép egyszerű embereinek bonyolult világát és lelki gazdagságát így fel tudta volna tárni, így meg tudta volna találni a sötétségben a világosságot, az átlagosban a rendkívülit, az alacsonyban a fenségest. Senki Gorkij előtt nem tudta az eszmény átsugárzó fényét a valóságban, ez eszmény hordozóinak legyőzhetetlen erejét, a réginek az újjal való küzdelmét és az újnak kikerülhetetlen győzelmét így ábrázolni.

Senki nem mérkőzhetett a világirodalom nagyjai közül Gorkijjal azoknak a borzalmaknak őszinte és józan rajzában, amelyeket a haldokló rend hoz magával. Senki sem szállott le olyan mélyen a társadalom „posványába“ és leplezte le oly kíméletlenül a nyárspolgári világ közönségességét, mint ő. Ugyanakkor pedig senkisémet tudta Gorkijhoz hasonló erővel, minden románikus szépités nélkül megmutatni a teremtő ember igazi szépségét és képességét a világ átalakítására.

Gorkijnak azok a vonásai, amelyek elévülhetetlen világirodalmi jelentőségét adták, a szovjet írók alkotásaiban tovább fejlődtek.

TAMARA MOTILJOVA

Fordította: KARDOSS TILDA

HOGYAN SZÜLETIK A DAL

Most elmondom, hogyan született a dal két nő ajkán, egy nyári napon, a kolostor harangjainak bánatos kongása közben. Arzamasz egy csendes utcájában történt ez, alkonyat előtt, a kis padon, ahnak a háznak a kapujában, ahol én laktam. A város a júniusi nap meleg csöndjében szunnyadt. Én az ablakban ültem, könyvvel a kezemben és hallottam, amint a szakácsném, a himlőhelyes, testes Uszlinja halkán beszélget szomszédomnak, a zemsztvo előljárójának a szobalányával.

— És mit írnak még? — kérdezte parasztos, de nagyon hajlékony hangon.

— Semmi mást — felelt elgondolkozva és csendesen a szobalány, egy sovány, fiatal nő, sőtét arccal és apró, mindig riadt szemekkel.

— Szóval — fogadd tiszteletünket és küldj pénzecskét — ennyi az egész?

— Ennyi...

— S hogy ki hogy él — találd ki magad... hehehe...

A tóban, a kert végében, különös üveghangon kuruttyoltak a békák; tolakodóan vágott bele a meleg csöndbe a harangok zúgása; valahol, a hátsó udvarokban, fűrészcikorgott és úgy tűnt fel, mintha a szomszéd öreg háza a hőségtől kimerülve elaludt volna és most álmában horkolna.

— Rokonok — mondta szomorúan és haragosan Usztinja, — de ha három versztyaire vagy tőlük — mintha már nem is léteznél, miht az ágacska, ha leszakadt a fáról! Én is, amikor első évben laktam a városban, vigasztalhatatlan voltam. Mintha nem is élnél egészen — nem volnál egy helyben egészen — a lelked fele a faluban maradt és mindig csak azon gondolkodól, éjjel-nappal: otthon hogy van, otthon mint van?...

Szavai egyenletesen simultak a harangzúgásba, mintha csak szántszándékkal annak a ritmusát akarta volna követni. A szobalány kezével csontos térdét átkulcsolva ide-oda ingatta kendős fejét és ajkát harapdálva, szomorúan figyelt valamire. Usztinja vastag hangja gúnyosan és haragosan csengett, s egyszersmind lágyan és bánatosan.

— Volt úgy, hogy se láttam, se hallottam, olyan vadul fáj a szívem szülőföldem után, pedig nekem senkim sincs ott: atyuskám a tüszvészen veszett el, részegen, nagyapó — a kolerában halt meg, voltak testvéreim is, az egyik a katonaságnál maradt, örmestert csináltak belőle, a másik kőműves és Bojgorodban lakik. Mintha mindegyiket az árvíz mosta volna el a föld színéről...

Nyugat felé tartva, a borús égen arany sugarakon függött a piro-sodó nap. Az asszony csendes beszéde, a harang érces zúgása és a békák üvegcsengésű karattyolása — ez volt minden hang, amivel ezekben a percekben a város jelét adta annak, hogy él. A hangok alacsonyan, a földhöz közel úsztak a levegőben, mint a fecskék eső előtt. Fölöttük és köröttük — csönd, amely magába nyelt mindent, akár a halál.

Egy értelmetlen hasonlat merült fel bennem: mintha a város egy oldalára fordított, óriási palackba volna zárva, a palack erősen el volna dugaszolva, de tüzes dugóval és valaki lassan, gyöngéden ütögetné kívülről az átmelegedett üveget.

Egyszercsak Usztinja így szólt, élénk, de tárgyilagos hangon:

— No most, Masutka, segíts...

— Ugyan miben?

— Dalt csinálunk...

És nagyot fohászkozva, Usztinja pergő szavakkal rákezdte:

— Ha fényes nappal a napocska süt,

Ragyogó éjszaka, mikor a hold jár...

Még alig érezve ki a dallamot, a szobalány félhangon énekelt:

— Jaj, szegény lánynak nincsen nyugalmam...

És Usztinja meggyőződéssel és nagyon megindítóan vezette végig a dallamot:

— Mindig a bánat gyötri szívemet...

Abba is hagyta mindjárt és vidáman, egy kis dicsekvéssel a hangjában, mondta:

— Hát így kezdődik ez a dal! Én téged megtanítottam, kedves, hogyan kell a dalt csinálni, mintha csak a fonalat fonnád... no csak...

Elhallgatott, mintha a békák panaszos nyögésére figyelt volna, vagy a harangok tempós kongására, majd megint eljátszott ügyesen a szavakkal és a hangokkal:

— Sem télen a vad viharok,
S tavasszal vidám patakok...

A szobaleány, szorosán a másikhoz simulva, fehérkendős fejét amannak kerek vállára hajtva, lehúnyta szemét és már bátrabban folytatta, meg-megvonagló, vékony hangján:

— Nem hoznak szülőfalumból
Vigasztaló hírt szívemnek...

— Így ni! — mondta Usztinja, tenyerével térdét csapkodva. — Amíg fiatalabb voltam, ennél szebb dalt is csináltam! Volt úgy, hogy unszoltak a pajtásaim: „Usztinja, taníts minket dalra!” — Hej, már ömlik is belőlem!... No, hogy lesz tovább?

— Én nem tudom — mondta a szobaleány és szemét felnyitva, mosolygott.

Az ablak virágain keresztül néztem őket: az éneklők nem vettek észre engem, de én jól láthattam Usztinja erősen himlőhelyes, mélyen barázdált arcát, kis fülét, melyet nem takart el a sárga fejkendő, élénk, szürke szemét, orrát, mely egyenes, akár a szarkáé, és parasztos, gömbölyű állát. Agyafurt, sokbeszédű asszony volt; nagyon szeretett inni és mohón figyelt, ha a szentek életéről beszéltek neki. Minden háznál leállt pletykára, sőt mi több: úgy látszik, a város minden titka a zsebében volt. Mellette, aki erős volt és feltidomú, a csontos, szögletes szobaleány valószínűleg fejletlennek látszott. A szobaleánynak még az orra is gyermekded volt: kicsiny duzzadt ajkait felhúzta, mint aki sértve érzi magát és fél, hogy mindjárt még jobban megbántják és minden percben sírva fakad.

Az úttest fölött fecskék jelentek meg, majdnem súrolták a földet hajlított szárnyukkal: persze, mert a szúnyogok is alacsonyan repültek, jelölül annak, hogy éjszakára eső lesz. A sövényen, az én ablakommal szemben varjú ült mozdulatlanul, mintha a fából nőtt volna ki, és fekete szemével követte a fecskék röpködését. A harangozással felhagytak, de a békák még örekegtek és a csend még sűrűbb, még fojtóbb volt.

— Pacsirtaszó hallatszík a réteñ,
Búzavirág kinyílott a réteñ, —

énekelte Usztinja elgondolkozva, kezét melléñ keresztbefonva, és az égre nézett föl, míg a szobaleány folyékonyan és bátran vette át a hangot:

— Láthatnám csak szülőfalum rétjét!

És Usztinja, aki értett ahhoz, hogy magasan tartsa ki szárnyaló hangját, mint a bársonyt teregette ki ezeket a bensőséges szavakat:

— Járhatnék csak erdön kedvesemmel!...

Abbahagyva az éneklést, sokáig hallgatiak, szorosan egymáshoz simulva. Végül az asszony megszólalt, halkán, elgondolkozva:

— Talán nem sikerült ez a dal, amit csináltunk? Egészen szép...

— Nézd csak — szakította félbe halkán a szobaleány.

Jobbra néztek, az út túlsó oldalára: ott ment, a napfény pazar csillogásában méltóságos léptekkel egy magastermetű pap, lila reverendában, kímérten rakosgatva hosszú botját maga elé; ragyogott az ezüst gomb, csillogott az arany kereszt széles mellén.

A varjú görbén nézett rá fekete üveggyöngyhöz hasonló szemével és lustán verdesve nehézkes szárnyaival, a berkenyefára repült, onnét pedig mint szürke göröngy zuhant a kertbe.

Az asszonyok fölálltak és mély meghajlással köszöntötték a papot. Az ügyet sem vetett rájuk. Ők állva maradtak és szemükkel követték, amíg csak be nem fordult a keresztutcába.

— Hej, leányom — szólalt meg Usztinja és megigazította a kendőt a fején, — csak lennék én fiatalabb és csinosabb...

Valaki haragosan kiáltott, álmos hangon:

— Marja!... Maska!...

— Jaj, hívnek...

A szobaleány elszaladt, Usztinja pedig visszaült a padra és elgondolkozva simította ki tarka katonaszoknyáját a térdén.

A békák karattyoltak. A forró levegő mozdulatlan volt, mint a hegyi tó vize. A nap ragyogó színpompával búcsúzott. A mezőkön, túl a Tesa szilaj folyásán haragos lárma — távoli morajlás, mintha medve bődült volna el.

MAXIM GORKIJ

Fordította: TRENCSENYI-WALDAPREL IMRE

MAJAKOVSZKIJ¹

Az elmúlt évtizedek során Majakovszkij szovjetköltő neve csak a haladó irodalmárok legszűkebb csoportja előtt volt ismeretes — a magyarul olvasó közönséghez pedig nem került el. A szovjetirodalmat nálunk fordításokban Ilf és Petrov, Solochoy, Ehrenburg írásai képviselhették, ezt engedte meg az akkori irodalompolitika óvatos rostálása. Ez sem célszerűség nélkül, hiszen minden rendszer cselekedetei irányítottak és az a körülmény, hogy éppen a fenti írók művei jelentek meg magyar nyelven, szintén politikai célt szolgált. Ilf és Petrov írásaikban a szovjeturalom kinövéseit ostromozták humoros formában; elferdítve ez

¹ Halálának tizennyolcadik évfordulója alkalmából.